

Maria Zuba-Ciszewska

Recenzja: „Prawna koncepcja spółdzielni rolniczych”

Autor: Aneta Suchoń, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2016.

Celem pracy było sformułowanie prawnej koncepcji spółdzielni rolniczych. Wymagało to od Autorki rozważenia formuły ich organizowania i funkcjonowania z uwzględnieniem ich złożonej struktury i niejednorodnego charakteru. Są to bowiem podmioty prowadzące działalność w przestrzeni rolnictwa, które nie tylko produkują żywność ale spełniają także inne funkcje np. z zakresu ochrony środowiska, zagwarantowania miejsc pracy czy zachowania różnorodności kulturowej. Celowi głównemu towarzyszyły cele szczegółowe tj.: wskazanie tendencji rozwoju spółdzielni rolniczych oraz rozstrzygnięć pracodawcy odnoszących się do prawnej formuły organizowania i funkcjonowania danego rodzaju spółdzielni, określenie cech charakterystycznych spółdzielni rolniczych na tle innych podmiotów spółdzielczych, dokonanie oceny prawnej organizacji i funkcjonowania spółdzielni rolniczych w kontekście różnych potrzeb (społeczno-gospodarczych, rozwoju rolnictwa i gospodarki rolno-żywnościowej), zbadanie i ustalenie możliwości i zasadności wyodrębnienia spółdzielni rolniczych a także zaproponowanie ich definicji oraz nowego modelu organizowania i funkcjonowania. Autorka założyła, że sformułowanie prawnej koncepcji spółdzielni rolniczych wymaga uwzględnienia zasad spółdzielczych oraz części ogólnej ustawy Prawo spółdzielcze z 1982 roku i odrębności wynikających z części szczególnej i innych aktów prawnych a także, że niezbędne jest nawiązanie zarówno do zasobów produkcyjno-majątkowych spółdzielni jak i do prowadzonej działalności gospodarczej. W pracy uwzględniono również to, że na działalność spółdzielni rolniczych wpływa szereg aktów prawnych z zakresu prawa rolnego o charakterze administracyjnym i cywilnoprawnym a także czynniki o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym. Do zrealizowania określonego celu Autorka wykorzystała głównie analizę aktów prawnych, w tym wybranych krajów UE, również w aspekcie historycznym.

Cel pracy wpłynął na strukturę monografii. W rozdziale pierwszym wyjaśniono tytuł pracy, uzasadniono wybór tematyki badawczej i oceniono dotychczasowe w tym zakresie badania. Do wyznaczonego celu pracy podano jego założenia i wykorzystane w pracy metody badawcze. W rozdziale drugim Autorka przedstawiła ewolucję zasad spółdzielczych, których zbiór, uchwalany na kolejnych kongresach Międzynarodowego Związku Spółdzielczego, jedynie nieznacznie się zmieniał. Scharakteryzowała trzy nurty ideowe spółdzielczości tj.: liberalizm, socjalizm utopijny i solidaryzm chrześcijański, w którym wkład pozostawiło wielu papieży, w tym także obecny papież Franciszek, słusznie nazwany przez Autorkę „entuzjastą spółdzielczości” (s. 39). Następnie omówiono wpływ polityk (w tym m.in. rolnej, społecznej, regionalnej, energetycznej, środowiska naturalnego) i prawa UE na rozwój spółdzielni rolniczych. Autorka zwróciła uwagę, że pomimo tego, że Komisja Europejska podkreśla istotne, różne role spółdzielni, to nie wypracowano ogólnego unijnego aktu prawnego dotyczącego zakładania i organizacji spółdzielni (poza spółdzielnią europejską) a pozostawiono to w gestii poszczególnych państw członkowskich (s. 49). Pod koniec tego rozdziału zauważono, słusznie, że na rozwój spółdzielczości mają wpływ także organizacje spółdzielcze związane z UE (s. 52). W trzecim rozdziale scharakteryzowano spółdzielczość rolniczą w wybranych krajach UE (Francji, Włoszech, Niemczech, Austrii, Danii, Holandii i Wlk. Brytanii) zwracając uwagę na m.in. ilość spółdzielni i ich członków, wielkość obrotów, sektory działania. Główna i obszerna część tego rozdziału (s. 66-135) została przeznaczona na omówienie kształtowania się ustawodawstwa dotyczącego spółdzielni rolniczych i podstawowe prawne aspekty organizowania i funkcjonowania spółdzielni rolniczych w wybranych krajach. W czwartym rozdziale przedstawiono kształtowanie się regulacji prawnych dotyczących spółdzielni na ziemiach polskich. Autorka wydzieliła w tej części dwa podrozdziały. Jeden dotyczył okresu zaborów i 20-lecia międzywojennego, w tym rozwoju liczebnego poszczególnych typów spółdzielni i najważniejszych działaczy ruchu spółdzielczego. Wielu z nich było księżmi, np. przed I wojną światową w 212 wielkopolskich spółdzielniach pracowało ich prawie 300 (s. 138). Drugi podrozdział obejmował okres po II wojnie światowej do lat współczesnych. Autorka zauważyła, że również po 1945 roku nastąpił wzrost ilości spółdzielni ale przy zmienionym charakterze ruchu spółdzielczego, który zmuszony do realizacji polityki nakazowo-rozdzielczej gospodarki centralnie planowanej, zatracił przede wszystkim swoją samorządność (s. 146). Początkowy etap transformacji ustrojowej również nie służył spółdzielczości, szczególnie ustawa z 20 stycznia 1990 roku o zmianach w organizacji i działalności spółdzielni. Według Spółdzielczego Instytutu Badawczego w jej

efekcie zlikwidowano ponad 3 tys. spółdzielni, w tym 20% z sektora rolniczego (s. 153). Dopiero późniejsze zmiany ustawy Prawo spółdzielcze (z 1982 r.) a także m.in. zmiany ustawy o grupach producentów rolnych (z 2000 r.) sprzyjały funkcjonowaniu spółdzielni w Polsce. W piątym rozdziale Autorka omówiła definicję i przedmiot działalności spółdzielni bazując na cechach działalności gospodarczej i odnosząc je, m.in. poprzez ustawę Prawo spółdzielcze, do spółdzielni. Termin „spółdzielnia rolnicza” nie ma definicji normatywnej w polskim ustawodawstwie. Dlatego po analizie takich pojęć jak: działalność rolnicza, gospodarstwo rolne, rolnictwo, sektor rolny (s. 164-176) Autorka przeszła do rozważań dotyczących definicji i przedmiotu działania spółdzielni rolniczych. Zaliczyła do nich szeroki zbiór spółdzielni: produkcji rolnej, socjalnych prowadzących działalność rolniczą, kółek rolniczych, spółdzielcze grupy producentów rolnych, wstępnie uznane spółdzielcze grupy producentów owoców i warzyw oraz spółdzielcze uznane organizacje producentów i warzyw, spółdzielcze organizacje producentów rolnych, w tym mleka, spółdzielnie działające na rzecz producentów chronionych oraz spółdzielnie mleczarskie. Szósty rozdział obejmuje podstawowe elementy prawne organizowania i funkcjonowania spółdzielni rolniczych. W części dotyczącej prawnych aspektów organizowania spółdzielni rolniczych zwrócono uwagę na ich założycieli, statut, udziały i wkłady członkowskie, organy (zarząd i radę nadzorczą), rejestrację spółdzielni w Krajowym Rejestrze Sądowym i wpis do rejestrów związanych z rolnictwem (s. 193-229). Kolejna część rozdziału dotyczyła pracy członków w gospodarstwie rolnym spółdzielni i dostarczania produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie rolnym do spółdzielni, które to czynności są istotne w organizowaniu i funkcjonowaniu spółdzielni rolniczych (s. 230-239). W ostatnim podpunkcie tego rozdziału skupiono się na prawnych zasadach funkcjonowania spółdzielni rolniczych z uwzględnieniem takich elementów jak: przystąpienie do spółdzielni rolniczych nowych członków, prawa i obowiązki członków spółdzielni rolniczych, majątek i gospodarka finansowa spółdzielni rolniczych, członkostwo tych podmiotów w związkach spółdzielczych i Krajowej Radzie Spółdzielczej, lustracja, połączenie, podział i likwidacja spółdzielni rolniczych oraz zakończenie członkostwa w spółdzielni rolniczej (s. 240-276). Rozważania w tym rozdziale są istotne dla ustosunkowania się do rozstrzygnięć prawodawcy odnoszących do wzorca ogólnej formuły organizowania i funkcjonowania spółdzielni, w układzie konstrukcji szczegółowych oraz w ich powiązaniu z innymi instytucjami. W siódmym rozdziale Autorka omówiła prawne aspekty relacji spółdzielni rolniczych z otoczeniem gospodarczym i instytucjonalnym w Polsce. Poruszyła zagadnienie umów prawno-rolnych (kontraktacji i sprzedaży produktów rolnych, dzierżawy

oraz użytkowania gruntów rolnych), mających zasadniczy wpływ na funkcjonowanie spółdzielni rolniczych. Wskazała instytucje ułatwiające spółdzielniom produkcji rolnej nabycie gruntów (s. 294). Omawiając w kolejnej części tego rozdziału obowiązków podatkowych spółdzielni rolniczych, zwróciła uwagę, że z jednej strony są one podobne jak dla innych osób prawnych a z drugiej strony odróżniają je od innych podmiotów spółdzielczych (s. 308). Przedstawiając prawne instrumenty wsparcia finansowego spółdzielni rolniczych zaakcentowała, że mogą to być publiczne środki polskie lub unijne. W ostatniej części rozdziału omówiono nadzór i kontrolę działalności spółdzielni rolniczych, w tym także te o charakterze dodatkowym, które jak podkreśla Autorka, nie wynikają z formy prawnej spółdzielni, ale są następstwem prowadzonej działalności związanej z rolnictwem (s. 360). Ostatni rozdział zawiera podsumowanie określające tendencje rozwoju spółdzielni rolniczych i ich cechy charakterystyczne na tle innych podmiotów spółdzielczych w Polsce. Autorka zastrzega, że z racji zróżnicowania spółdzielni rolniczych trudno jest o ich jednolite atrybuty (s. 374). Wskazała jednak na pewne elementy wspólne tj.: przedmiot ich działalności czyli aktywność związaną z sektorem rolnym, cechy członków spółdzielni rolniczych, swoistość spółdzielni rolniczych uwzględnioną przez prawodawcę w zakresie formuły ich organizowania, wpływ rodzaju prowadzonej przez nie działalności na formułę ich funkcjonowania oraz ich kontroli i nadzoru, zawierane umowy zaliczane do kontraktów rolnych, korzystanie z szerokiego katalogu środków unijnych. Następnie Autorka oceniła prawne formuły organizowania i funkcjonowania spółdzielni rolniczych w kontekście potrzeb społeczno-gospodarczych i rozwoju rolnictwa i gospodarki rolno-żywnościowej. Wskazała przy tym na rozwiązania prawne budzące wątpliwości prawne, bądź na ich brak w porównaniu z legislacją zagraniczną (s. 379-387). Przedstawiła uzasadnienie i założenia do nowego prawnego modelu spółdzielni rolniczych, które powinny uwzględniać m.in. międzynarodowe zasady spółdzielcze, większy niż obecnie w przepisach stopień swobody spółdzielni, dorobek legislacyjny krajów zachodnioeuropejskich oraz specyfikę działalności rolniczej i odpowiadać aktualnym potrzebom społeczno-gospodarczym prowadzenia działalności przy wzrastającej konkurencji na rynku (s. 388-393). Na końcu pracy Autorka zaproponowała regulacje prawne nowej koncepcji spółdzielni rolniczych. Koncentrują się one na pojęciu spółdzielni rolniczych, rodzajach tych podmiotów, zakresie ich działalności, członkach spółdzielni, zagadnieniach związanych z ich organizowaniem i funkcjonowaniem (s. 393-407).

Podsumowując, należy stwierdzić, że zaprezentowana publikacja stanowi wartościową pozycję naukową z zakresu prawnej koncepcji spółdzielczości

rolniczej. Posiada ona walory poznawcze, metodyczne i praktyczne z zakresu w/w problemu. Ujęte są w niej systemowo w szczególności prawne aspekty organizowania i funkcjonowania spółdzielni rolniczych oraz ich relacje z otoczeniem gospodarczym i instytucjonalnym w Polsce. Ponadto publikacja zawiera bogatą literaturę fachową przedmiotu, w tym obcojęzyczną. Pozycja ta zasługuje na zainteresowanie ludzi nauki, administracji i praktyki, oraz studentów kierunków ekonomicznych i prawniczych.

Autor

Dr Maria Zuba-Ciszewska, adiunkt w Instytucie Ekonomii i Zarządzania Wydziału Nauk Społecznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, maria.zuba@kul.pl, zainteresowania naukowe: agrobiznes, analiza finansowa przedsiębiorstw, integracje przedsiębiorstw